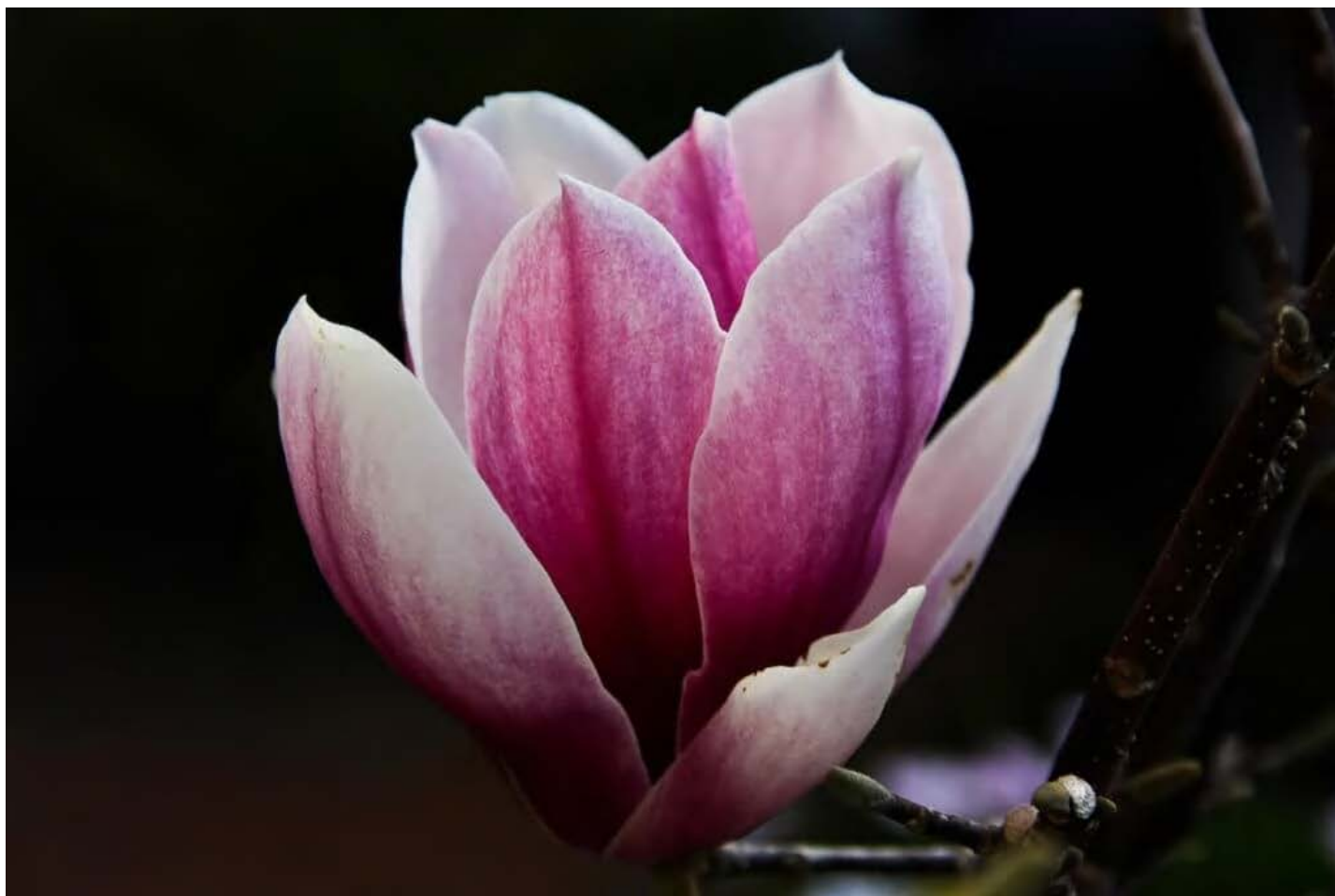

Nacsinák Gergely András

MEGKÉSETT

2019-06-02 | **ESSZÉ**

Egyetlen hét, mindössze egy hét minden évben.

Az időjárás szeszélyeitől függően néha annyi sem.

Megesik, hogy a hirtelen támadt napsütésre fátylat dobnak a tavaszi felhők, vagy reggelente apró, ideges eső permetez – olyankor lehet néhány nappal több: de legkésőbb április közepére a liliomfák szirmai mind az úton hevernek, és

gyöngyházfényű leveleiken sár és por éktelenkedik. Fölemelek egyet-egyét, amit még nem tapodtak meg a sietők, ujjaim gyöngéden futnak végig az alabástrom-simaságú, mégis ruganyos felületen – mintha bőr volna, bársony vagy vékony porcelán. És amikor a kertekben, a házak ablakai előtt virágot bontanak az első magnóliák, minden más fánál vagy bokornál korábban, mindig elmormolom Montale versének első két sorát – „Ritkul a japán magnólia árnya, / hogy sötétlila bimbói lehulltak...”. Mindössze ennyire emlékszem, de ilyenkor szilárdan felteszem magamban, hogy ez évben nem mulasztom el, és megírom azt a régóta halogatott esszét a versről. Irkáim közül egypár nap múlva előkeresem a lapot, amelyre annak idején lekörmöltem (egyszersmind eltökélve, hogy haladéktalanul beszerzek most már egy ósdi Montale-kötetet valami antikváriustól), elolvasom és újra elolvasom, aztán olaszul is; egyik nyelven sem értek belőle egy kukkot sem, de idén is kétségbeejtően szépnek találom – amire pedig idáig jutok, szél kerekedik, az idő megenyhül, és a magnóliafák elvirágzanak: szirmaik az úton, a sárban, s én ijedten konstátálom, hogy idén sem írtam semmit, sem róluk, sem a versről. És tudom, hogy már nem is fogok, mert van kevés számú dolog, amit csak bizonyos időszakokban lehet megtenni, jelesül most vagy soha, és némelyeket csakis megszabott időkben lehet elmondani, ha pedig elszalasztjuk ezt a tétova pillanatot, ki tudja, adódik-e még rá alkalom. Montaléről és a magnóliákról írni pedig sajnos épp ezek közé tartozik.

belefőzi mindezt

Csak hát egy hét minderre kevés. Az esszéírás egyik titka ugyanis – talán az egyedüli, amire sikerült rájönnöm –, hogy az ember nekigyürkőzik, elolvas minden föllelhetőt a tárgyról és annak holdudvarából, aláhúz, jegyzetel, tűnődik, aztán olvas megint; könyvtárak polcai közt ógyeleg, és amikor már annyi fölösleges adat gyűlt össze, hogy bogarászásait jóformán „kutatásnak” lehetne címezni, soványka ötletét pedig tisztos tanulmányáá hizlalni, jó zsíros jegyzetanyaggal, melynek láttán még a szakértők is nyelnek egyet – nos, akkor az esszéíró fogja, és az egészet szépen elfelejti; napokig a levegőbe bámul, a végén pedig ír valami egészen mást, amibe ugyan belefőzi mindezt, de csak úgy mellékesen,

a feltűnést kerülve. Valamit, amiről tán maga sem tudja, hogy micsoda, amiben több lehet a kérdés, mint a felelet, és aminek elsőrendű célja, hogy szép legyen, és legyen benne valami bizonyíthatatlanul igaz.

Talán még a múlt év tavaszán jutottam a legtovább, amikor sikerült szert tennem egy régi *Miért szép?*-kötetre, amelybe Lator László írt egy elemzést a maga fordította költeményről. Az elemzésből, ha más nem is, legalább annyi kiderült, hogy a verset ő sem érti. Olyan mondatokat ugyanis, hogy „A szerelmi búcsú érzelmi-hangulati közege alatt egy másik, mélyebb geológiai réteg húzódik: a költő életének sokféle tartalommal zsúfolt rétege, vagy még általánosabban: az emberi lét drámája...” – nos, ilyen mondatokat csakis valami *helyett*, jobb híján lehet leírni. Így, ha előbbre nem is jutottam, tanácstalanságommal legalább nem éreztem magam annyira egyedül. Jött a nyár, az ősz, a tél, és mint minden évben, nyár derekára Montale hangja elhalt bennem, mások vették át a helyét: először Jammes a maga provanszi nyáridejével, ősszel Trakl, télen már nem is tudom, kicsoda. (A tél a próza évszaka.) De a fagyott földben egyszer csak mocoogni kezdett a tavasz, és egy sápadt reggel ismét virágban álltak már mind a magnóliák, én pedig megint csak rádöbentem, hogy szinte semmit sem tudok: sem Montaléről, sem a liliumfáról, Montale liliumfáiról pedig még annál is kevesebbet. Nekiültem hát megint.

Tavalyról és azelőttről rémlett még egy s más: tudtam, hogy a magnóliák a legősibb zárvatermő növények közé tartoznak, és olyan rég vannak itt a földön, hogy nem is méhek porozzák be őket (méhek még nem is voltak, amikor liliomfa-félék már igen), hanem korán kelő bogarak. Nem nyughattam, amíg utána nem jártam a vers különös idő-paradoxonjának, nevezetesen, hogy mintha nyárvéget idéző sorokról lenne szó, ritkuló árnyakkal, meg-megakadó kabóca-zenével, de a magnólia mégis tavasszal bont virágot, mint említettem, annak is a lelegején. De én mindig csökönyösen ragaszkodom a láthatóhoz, és a kertek között járva meg is találtam azt a bizonyos bíbor-lilában játszó magnólia-fajtát („*i bocci paonazzi*”), amit Montale plántált el a versben: erről kisült, hogy nem japán, de kínai liliomfa (*Magnolie liliiflora nigra*), mely gyakran hajlamos másodvirággani, és mit tesz Isten, éppen a nyár második felében. És rémlett az is, hogy rejtőzik még egy növény a versben: méghozzá a *Clizia*-néven megszólított kedves, ki gyanítható szőkesége miatt örökölte meg az antik nimfa, Klytia nevét, és vele reménytelen szerelmének egész mitológiáját. A nimfa, Ókeanosz leánya, Apolló iránti vágyától úzve kilenc napon át hiába várta kedvesét egy köves hegyoldalon, mígnem virággá változott, szelíd napraforgóvá, így beszéli el a történetet Ovidius. A vers tónusát voltaképp a magnólia sötét, ámbár ritkuló árny-alakja, és a mosolygós napraforgó szőkeségének különös kettőse határozza meg.

Emlékeztem még egy anekdotára is, amely azt mutatja, hogy Montale nagy költő volt, de botcsinálta botanikus: talán nem is tudta, milyen ősi árnyék a magnóliáé, amelyről leghíresebb verse szól. Egyszer, amikor a barátnőjével sétált, a hölgy elragadtatottan idézte egy virágzó bodzafa láttán a költő verssorát: „Bodzák gúlái ringanak-remegnek...”. Montale erre fölpillantott, és a hivatkozott bokrot mustrálva kíváncsian tudakolta, ugyan miféle növény ez. A barátnőnek előbb torkára forrt a szó, majd felvilágosította a poétát, hogy ez a bodza, amit megverselt. „Tudja, kedvesem – fordult hozzá elnézően Montale –, a vers *szavakból* készül.” Mindebből sejthettem, hogy sem Montale biográfiájával, sem a liliomfák botanikájával nem megyek sokra külön-külön: Montale magnóliáit és árnyékait kell követnem egyes-egyedül a majdan megírandó esszében.

magnólia-idő

De a hamari tavaszban megint csak szűkre volt szabva a magnóliák ideje. Épp csak felvonultak, ünnepi díszben, mintha kíváncsi pillangók százai ülnének ledéren a meztelen ágak hegyén, vagy mintha a kertekben itt is, ott is fehér lánggal égő jókora mécseseket gyújtana a tavasz – és egy pár nap múlva már szállingózni kezdtek a selyemfényű szirmok: nincs még növény, mely mindjárt a tavasz kezdetén ilyen gyorsan és ilyen megadón engedné át magát az elmúlásnak. Villanásnyi dicsőség, röpké haladék a magnólia-idő: annál becsesebb azért. A nap első meleg sugaraival tovatűnik: az első virág és az első árnyék is az övé. Ebben a pár napban csak annyival jutottam tovább, hogy Klytiáról olvastam: a nimfa nem is napraforgóként élt tovább (csak a későbbi források keresztelték át), hanem *heliotropium*-ként, amely sziklagyepeken honos kicsiny, szívós virág. Magyarul „kunkornak” mondják, ez azonban oly kevésbé költői elnevezés, és melleleg oly alkalmatlan a Clizia néven megidézett szerelem jelzésére – hacsak nem gondol valaki rakoncátlan hajfürtökre a név hallatán –, hogy magamban eldöntöttem: maradok én is, mint a középkori történetmesélők, a napraforgónál. Valami azonban motoszkálni kezdett bennem: hátha Montale nem is volt csapnivaló botanikus – vagy csak az általa leírt szavakat vette komolyan, mert a vers, tudvalevőleg, azokból áll (akárcsak a költő maga). Amikor Cliziáról ír, mintha nem a büszke napraforgót gondolná oda, hanem, rendszertanilag igen korrektül, a kedves kis *heliotropium*ot, amely független minden körülménytől, az idők szeszélyes fordulásától – „*kinek Zenit, Nadír, Rák s Bak sose vált szét*”, s amely egyként tűr heves napot és zimankót, szelet és zivatart és a nap valamennyi változását; égjáró kedvese közelségét és távollétét. „A többiek megállnak, meggörnyednek” – de ő, a tengermelléki kövek közt várakozó, a folyton napbanéző, ő nem. A napraforgók bezzeg... azok elszáradnak, és ősz derekán már csak rozsdás, kiégett porhüvely mind, nehéz fejük bűnbánón hajol a földre. Nem így Klytiáé. Apró virág, jószerivel árnyéka sincsen, míg a magnólia csupa-csupa árny.

És amikor már minden összeállni látszik, a vers nyitott ablakán egyszer csak egy rigó repül be, és két-három szárnycsapásával szétzilálja az egész, gondosan kitervelt értelmezést. Honnan jött, hogy került oda, és mit keres itt a „puhatollú rigó”, aki, úgy látszik, Clizia-Klytia újabb alakváltozása? Épp csak megjelenik, máris tovaröppen, de ez

elég, hogy kitörölhetetlen nyomot hagyva maga után, az ember ismét tanácstalanul és tétován álljon, mint volt, kezében az ismét oly idegen szépséggel, ami a vers. Vagy ott a nehéz éjben partra vetődő „nagyfejű hal”, ez a tengermélyi, groteszk szörnyeteg. Vagy az évszakok sorában az ősz és a tél után felbukkanó „égentúli”, amely ugyancsak összekuszálja a dolgok rendes menetét, akárcsak Klytia, és az ember nem győz eléggé hálás lenni nekik ezért. Mert a megmagyarázott szépség már nem szép igazán.

Pikakoko, flickr.com

Már nem is vagyok olyan biztos abban, hogy írni szeretnék róluk, a liliomfáról, Cliziáról, a ritkuló árnyékról. Bőven elég tudni, hogy „*gorombább élet jön most*”, hogy elvirágoztak megint a magnóliák, hogy ritkul az enyhet adó árnyék, míg egy másik árny valahol növekszik súlyosan; minek még írni is róla. Az a pár nap, ami adatott, a magnólia-idő, őrzi magában az évet, és az esztendőket valamennyi lehetséges virágát.

*Ritkul a japán magnólia árnya,
 hogy sötétlila bimbói lehulltak.
 El-elakadva cirreg odafenn egy
 árva tücsök. Nem, nem az összezengő*

*kar ideje ez immár, Clizia,
nem ama határtalan istené, ki
elemészti s vérrel tölti meg újra
a híveit. Könnyebb volt tékozolni,
játék, az volt az első szárnycsapáskor,
az első harcban meghalni. Gorombább
élet jön most. De téged, kit a nagy nap
szívóssá gyötört, mégis puhatollú
rigó, aki magasan szállsz folyód zord
partjai fölött, téged, te törékeny
menekülő, kinek Zenit, Nadír, Rák
s Bak sose vált szét, hogy a háborúság
benned dúljon és abban, aki rajtad
a Vőlegényed stigmáit imádja
nem roskaszt fagy. A többiek megállnak,
s meggörnyednek. Elhallgat majd a könnyű
ráspoly, aki dalolt, elhagyja burkát,
s üvegporrá lesz hamar az üres héj
a lábak alatt, ólomszín az árnyék –
az ősz, a tél, az égentúli szólít,
s odavetődöm, partra, nagyfejű hal,
újhold idején én is.
Isten veled.*

felső kép | Landfeldt, flickr.com